

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, старшого наукового співробітника **Комаровської Оксани Анатоліївни**

на дисертацію **ЧжоуЦянь**

«Педагогічні умови виховання духовної культури студентів університету у процесі музично-естетичної діяльності»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання

Актуальність обраної дисертанткою для дослідження проблеми не викликає сумніву, зокрема, вона пов'язана з двома позиціями:

по-перше, з тим, що у зв'язку зі складними глобалізаційними процесами в суспільстві стрімко зростає потреба в особистостях, які творитимуть його культуру, а отже, відзначаються високим рівнем духовності і духовної культури, стійкою системою ціннісних орієнтацій, тобто здатних змінювати життя своє та інших;

по-друге, з тим, що, як стверджують сучасні філософські і соціологічні дослідження, не уклінно зростає роль мистецтва і художньої творчості у процесах духовного становлення суспільства і кожної окремої людини, оскільки творчі трансформації дедалі все більше пов'язуються з естетизацією нашого життя;

по-третє, з тим, що, парадоксально, але найменше уваги в дослідженнях проблем, дотичних до теми дисертації, приділяється саме студентській молоді, що не обирає для себе фах у мистецтві, проте володіє потужними можливостями для творення культури загалом.

Від початку дослідження дисертанткою правильно окреслено суперечності в підготовці студентів університетів, які потребують негайного усунення заради оптимізації процесу виховання їхньої духовної культури і які логічно спрямували дослідницький пошук на визначення необхідних і достатніх для цього педагогічних умов. Щоправда, чітке формулювання суперечливих моментів такої підготовки набуло б більшого рівня

узагальненості, якби авторка показала б вихідне протиставлення: розбіжність між запитом суспільства на духовно розвинену особистість (особистість з високим рівнем духовної культури, яка могла впливати на духовне становлення суспільства, адже це і є одне з найважливіших завдань підготовки фахівців будь-якої сфери) та недооцінкою системою вищої освіти цілеспрямованої діяльності в цьому напрямі і, як наслідок, поки недостатньо реалізованими можливостями університетської освіти саме в напрямі формування особистості таких фахівців.

З огляду на зазначене, обрання теми дисертації вже є сміливим кроком авторки дисертації, що засвідчує її наукову зрілість і відповідальність.

Однак, наукова новизна і практична значущість роботи визначається не лише зверненням до актуальної проблеми, а й її ретельним опрацюванням і досягнутими результатами, що, безперечно, вдалося досягти Чжоу Цянь.

Насамперед, відзначимо проекцію уточненої сутності феномену музично-естетичної діяльності у площину підготовки студентів як майбутніх фахівців поза мистецької (зокрема, мистецько-педагогічної) сфери та пов'язані з цим аспекти духовної культури особистості.

Дисертанткою обрано доцільні методи для вивчення тих чи інших питань, зумовлених логікою дисертації, що підтверджують володіння інструментарієм науково-педагогічного дослідження.

Структура дисертації адекватно відображає логіку розв'язання завдань дисертації: від аналізу ключових дефініцій («духовна культура», «духовна культура студентів», «музично-естетична діяльність»), визначення діагностувального інструментарію (критерії, показники, рівні) – у першому розділі до з'ясування вихідного стану вихованості духовної культури студентів університетів, аналізу причин недоліків, що дозволили авторці логічно обґрунтувати та впровадити педагогічні умови виховного процесу в контексті музично-естетичної діяльності.

Загалом авторка досить послідовно викладає результати дослідження: текст є чітким, лаконічним, насиченим авторським баченням як самої проблеми, так і способів її розв'язання.

Привертають увагу такі, безперечно, позитивні моменти здійсненого дослідження, як його висвітлення в публікаціях (16 публікацій, з яких 15 одноосібних) та активна апробація на наукових заходах різного рівня.

Окремо слід вказати на практичну значущість різноманітних матеріалів, поданих у додатках (від опису діагностувальних методик до рекомендацій, сценаріїв, завдань тощо), а також розроблених методичних рекомендацій для організаторів соціально-виховної роботи з молоддю «Виховання духовної культури студентів у процесі музично-естетичної діяльності». Причому дисертантка творчо підійшла, зокрема, до розроблення діагностувального інструментарію і творчих завдань, подаючи як власні розробки, так і доцільно адаптовані матеріали інших авторів. Загалом, додатки якнайкраще засвідчують затребувану нині методичну мобільність, активність і наукову і особистісну гнучкість самої дисертантки.

Цінним і таким, що вирізняє саме опоновану дисертацію Чжоу Цянь, є те, що дисертантка, яка пройшла навчання в аспірантурі в українському університеті, постійно встановлює паралелі з системою підготовки студентської молоді своєї батьківщини, що, безумовно, підносить на вищий щабель результати дослідження і розширює можливості їхнього ефективного впровадження. Це надзвичайно актуально і своєчасно саме нині, коли людство переживає процеси глобалізації, зокрема і в освіті, коли зникають кордони і для молоді відкриваються нові професійні можливості, коли утверджується культурне різноманіття і актуалізуються питання міжкультурної толерантності, з одного боку, та збереження власної ідентичності – з іншого. Здобуті і теоретичні, і практичні результати дисертації можуть бути використані в обох освітніх системах.

Звернімося до тексту дисертації, визначаючи його позитивні і дискусійні позиції.

Так, анотацію до дисертації (і, природно, Вступ) написано відповідно до вимог із висвітленням усіх необхідних пунктів. Однак, дещо некоректним вбачається формулювання деяких позицій щодо наукової новизни дослідження: наприклад, навряд дисертація може претендувати на першість в окресленні

поняття «духовна культура» а також сутності і структури музично-естетичної діяльності студентів, навіть якщо йдеться про досліджуваний контекст; скоріш авторкою грамотно *уточнено* сутність і подано на цій основі авторське – уточнене – трактування феномену духовної культури, як і феномену музично-естетичної діяльності в контексті виховання духовної культури студентської молоді.

Подібне зазначимо і стосовно назви другого розділу: вона є тотожною назві дисертації; отже, виникає логічне питання щодо доцільності першого розділу (зрозуміло, що це міркування стосується лише назви розділу, але не змісту). Більш точним могло б бути формулювання предмету дослідження (не «зміст та педагогічні умови...», що виходить за межі назви роботи, а, наприклад, як «зміст та реалізація педагогічних умов....»).

Виявлені неточності не заперечують досягнень дисертантки, лише вказують на певну неохайність у викладі тексту.

Слід визнати, що в дисертації дуже чітко окреслено етапність здійснення дослідження.

У *першому розділі* Чжоу Цянь аналізує ключові дефініції, визначає сутність духовної культури, що конкретизується в контексті виховання студентської молоді. Окреслюється структура і подається характеристика музично-естетичної діяльності студентів, обґрунтовується діагностувальний апарат.

Логічно, що поняття «духовна культура», яке є багатограним і багатоаспектним, авторка цілеспрямовано розглядає, спираючись на домінантні наукові підходи до дослідження поняття – культурологічний, соціологічний, аксіологічний, акмеологічний, комплексний, де «комплексний» ототожнюється з «особистісно-орієнтованим». Обираючи особистісно діяльнісний підхід як комплексний, авторка логічно пояснює його системоутворювальну роль у вивченні поняття «духовна культура», а далі й у процесі її виховання, що є цілком правомірно. Адже якщо розглядати «духовну культуру» як систему, то таким системоутворювальним елементом можливо виокремити будь-який із

зазначених підходів, проте з чітким обґрунтуванням структурно-функціональних (причинно-наслідкових) зв'язків.

Саме з цієї позиції в дисертації сформульовано і визначення ключового поняття «духовна культура особистості». Хоча було б більш точно, якби цей феномен окреслювався здобувачкою не як «структура», а як системне, а головне – особистісне утворення, в якому діяльнісно-перетворювальна складова виконує стрижневу роль. (с. 20 дисертації та анотація), виявляючи себе через певні ставлення.

Чжоу Цянь подано авторське бачення сутності музично-естетичної діяльності студентів як цілеспрямованої взаємодії з творами музичного мистецтва (сприйняття, переживання, інтерпретація, творення) та суб'єктами такої діяльності (аматорами, митцями, глядачами, організаторами) в умовах соціокультурного середовища університету, яка сприяє активному включенню студентів у систему суспільних відносин, прилученню їх до духовних цінностей, використанню духовного потенціалу музичного мистецтва у власній діяльності. Наголошено, що музично-естетична діяльність має естетичний характер, адже пов'язана зі сприйманням і усвідомленням прекрасного в навколишньому світі та мистецтві.

У наведеному визначенні закладено важливу тезу, що виводить музично-естетичну діяльність за межі власне естетичної в широкий соціум, і в такий спосіб акцентує певні моменти духовної культури суб'єктів. Це нове і суттєве. І, крім того, відповідає тенденціям переосмислення естетико-виховного простору, зокрема того, на який спирається сучасна система мистецької освіти. Єдине, що варто уточнити, це те, що поняття «прекрасного», «краси», «ідеалу» є динамічним, є неоднорідним у просторі і часі. Натомість «естетичне» в перекладі з означає «чуттєве», «чуттєво пізнавальне», тобто характеризує сферу особистісних цінностей. На це, на жаль, у дисертації уваги майже не звертається.

Однак, на жаль, потенціал музично-естетичної діяльності (як і потенціал музичного мистецтва) подається описово; лише констатується, але не розкривається, механізм впливу музики на духовність і духовну культуру

людини. Усі посилання на дослідження інших авторів є доречними, але наведені думки (цитати) стосуються не специфіки музичного мистецтва, а узагальнено всіх видів мистецтва.

Крім того, не можна повністю погодитись із твердженням авторки дисертації стосовно нерозробленості поняття «музична діяльність». Посилаємось, зокрема, на дослідження Л.Масол, Л.Хлебникової, О.Ростовського, О.Рудницької, С.Науменко і офіційного опонента, а також багатьох інших учених, у працях яких це поняття детально розглянуто. Натомість такі словосполучення, як «навчально-музична», «музично-просвітницька», «музично-творча» та інші не заперечують сутності власне «музичної діяльності», лише конкретизують контекст певного вектору дослідження. Теж саме стосується і різниці в поняттях «виховання» із застосуванням уточнення «музичне».

Слід зауважити, що й пара дефініцій «музичне» та «естетичне» (загалом «художнє» та естетичне») також досить активно розробляється в естетиці (Ю.Борєв, В.Верем'єв, М.Каган, М.Киященко, Л.Левчук, О.Оніщенко та багато інших знаних учених).

Справді така теоретизація є досить складною. Авторка дисертації принаймні здійснила сміливу спробу такого пояснення. На жаль, для цього в її арсеналі виявилось замало наукових саме музикознавчих та естетико-філософських праць.

Але опис особливостей музично-естетичної діяльності студентів, які мають оптимізувати процес виховання їхньої духовної культури, – це ще один позитив дисертації. Зазначимо лише, що деякі з цих особливостей є сутнісними *ознаками* (а не просто особливостями) такої діяльності, поза якими неможливо говорити про духовну культуру. Це, зокрема, стосується першої виокремленої дисертанткою особливості: ціннісне ставлення студентів до процесу музично-естетичної діяльності як до шляху самопізнання. Справа в тому, що духовність як динамічне особистісне утворення людини в принципі базується на системі її особистісних цінностей, що стосовно мистецтва утворюються через художню емпатію та рефлексію і стосуються будь-якого виду мистецтва і художньо-

естетичної діяльності, є основоположним вектором такої діяльності, зокрема і музичної.

Другий розділ дисертації (про невдалу назву йшлося вище, тому не будемо зупинятися на ній), є, безперечно, і практико-орієнтованим і заснованим на практиці. В цьому основна цінність дисертації.

Для з'ясування педагогічних умов Чжоу Цянь здійснила нестандартний хід: окреслила низку завдань, спрямованих на вивчення актуального стану організаційно-змістових аспектів виховання духовної культури студентів (а не лише наявного стану вихованості самої духовної культури). Цікавим виявився аналіз змісту педагогічних умов, визначених різними авторами в дослідженнях, що дотичні до проблеми дисертації. Таким чином, обґрунтування педагогічних умов здійснено на чіткому підґрунті аналізу реальної організації і змістового наповнення виховної роботи в університетах.

Особливу увагу привертає запропонований авторкою дисертації «вихід» власне музично-естетичної діяльності за межі традиційної позанавчальної діяльності і використання її можливостей в різних професійних спрямуваннях підготовки майбутніх фахівців: філологів і лінгвістів, фахівців з іноземних мов; психологів, соціальних педагогів. З останніми взагалі давно і детально розробляється дотична проблематика, пов'язана з можливостями театральної діяльності для вирішення численних проблем особистості тощо. Це нині є дуже актуальним, кореспондує із загальноєвропейськими освітніми тенденціями, зокрема з компетентнісним підходом і наскрізними вміннями, які формуються в особистості на всіх навчальних дисциплінах. Цей підхід активно розробляється і впроваджується в освітній процес української школи та шкільної освіти багатьох країн. Але має постати і в полі зору й університетської освіти. В цьому плані дисертація дещо випереджає впровадження новацій.

До того ж у дисертації детально розглядається специфіка музично-естетичної діяльності стосовно кожної з названих професійних сфер, диференційовано дібрано методи і форми й детально розкрито їхню дієвість відповідно до теоретично визначених підходів і обґрунтованих педагогічних умов.

Чжоу Цянь пропонує власні методичні розробки у поєднанні з необхідною адаптацією розробок інших авторів. І у такий спосіб підтверджує власну науково-методичну гнучкість, уміння орієнтуватися, систематизувати матеріал. Привертає увагу різноманіття форм і конкретних заходів, які є сучасними і відповідають запитам саме студентської молоді, поряд з тим, що сучасною є і тематика заходів; зокрема сучасно розкриваються й ті теми, які стосуються мистецтва давніх епох, класичного, академічного мистецтва.

Вдало обрано об'єднувальну форму роботи – мистецький проект, який дозволив стимулювати творчість студентів й розкривати їхню креативність упродовж тривалого часу й охопити значну кількість учасників.

Важливо і цінно, що дисертанткою запропоновано і реалізовано диференційований підхід до студентів з різними рівнями вихованості духовної культури, й, передусім, увага звернена на тих, хто ще не залучений до музично-естетичної діяльності і поки не оцінив її потужність для особистісного зростання.

Аналіз результатів дослідження є обґрунтованим. Авторка фіксує не лише кількісну динаміку, а й здійснює аналіз міри впливу того чи іншого заходу (форми, методу) на зміни у стані вихованості за певними показниками.

Але, попри високу оцінку дослідження Чжоу Цянь, його безумовні теоретичні і практичні надбання, висловимо такі зауваження, які є сконцентрованим викладом міркувань, що подавались вище у відгуку:

1. У викладі тексту (зокрема, в розділі першому) присутня деяка термінологічна «розмитість» формулювань. Так, нечіткими є висновки дисертантки щодо зв'язків і взаємозумовленості дефініцій: духовна культура, загальна культура, національна культура, професійна культура. Наприклад, твердження, що духовна культура є лише складником професійної, а не навпаки, є дискусійним (с.17) і потребує пояснення. Це ж стосується і зв'язку духовної культури і особистісної культури.

2. Так само, увага дисертантки майже не приділяється аналізу взаємозумовленості духовної та естетичної (зокрема і художньої) культури,

який є визначальним для дисертації. Про такий зв'язок у теоретичному розділі дисертації (1.1) згадується, констатується, але не розкривається.

3. Попри те, що авторка значний фрагмент тексту приділяє твердженню визначної ролі музики і музично-естетичної діяльності у вихованні особистості, все ж виховний потенціал музично-естетичної діяльності розкрито вочевидь поверхово: для виявлення специфіки саме музично-естетичної діяльності було б доцільно пояснити, чим відрізняється за впливом на духовну культуру особистості діяльність «музично-естетична», «хореографічно-естетична», «художньо-естетична» (у вузькому сенсі, як діяльність у живопису, графіці, скульптурі, декоративному мистецтві тощо), театральна-естетична тощо. Адже всі пояснення зв'язку музичного та естетичного, наведені дисертанткою з посиланням на інших авторів (с.41-43), рівною мірою стосуються й діяльності в інших мистецтвах (або із застосуванням засобів інших мистецтв).

4. Справедливо, що однією з точок відліку для визначення педагогічних умов став аналіз і типізація особливостей суб'єктів виховного процесу – студентів університетів та опис середовища університету, адже від середовища безпосередньо залежить і специфіка проявів духовної культури, і реалізація суб'єктності студентів, і особливості організації та змістового наповнення діяльності, зокрема і музично-естетичної. Однак, з огляду на дискусійність поняття «середовище» у філософській та науково-педагогічній літературі доцільно було б подати власне бачення феномену, зокрема його структури і взаємозв'язків структурних елементів у впливі на ефективність музично-естетичної діяльності.

5. Прикро, що у списку використаних джерел відсутня низка основоположних праць з проблеми духовності особистості, теорії людської діяльності безпосередньо дотичних до проблематики дисертації, аналіз яких дозволив би авторці глибше розкрити сутність досліджуваних позицій. Йдеться, наприклад, про праці І.Д.Беха (психологія), С.Кримського (філософія), Л. Левчук (естетика), а також С.Рубінштейна, О.М.Леонтьєва, Г.Костюка (стосовно діяльності та діяльнісного підходу) та інших. Так само, деякі фундаментальні

ідеї наприклад, теорія інтонації Б.Асаф'єва, згадуються в тексті дисертації за іншими (так би мовити, похідними) джерелами (с.33, за дисертацією Цзяньшу Ван, 2013).

Висловленні зауваження не впливають на високу оцінку роботи ЧжоуЦянь, лише окреслюють деякі вектори подальшого самовдосконалення, невід'ємного від становлення вченого загалом.

Дисертація має авторський характер, є результатом самостійного наукового пошуку, цілісним і завершеним дослідженням, відзначеним актуальністю, концептуальністю, науковою новизною і практичною значущістю. Її зміст відповідає обраній темі, а виклад тексту дає повне уявлення про виховання духовної культури студентів університетів і використання можливостей музично-естетичної діяльності через створення комплексу педагогічних умов.

Зазначена проблематика дисертації і перебіг та способи розв'язання визначених завдань дослідження відповідають спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання. Автореферат повністю відповідає дисертації.

Висновок. Дисертація «Педагогічні умови виховання духовної культури студентів університету у процесі музично-естетичної діяльності» повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а її авторка Чжоу Цянь заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії естетичного виховання
та мистецької освіти

Інституту проблем виховання НАПН України

О. Комаровська

ВЛАСНОРУЧНИЙ ПІДПИС
СТВЕРДЖУЮ

Зав. відділу кадрів
Інституту проблем виховання НАПН України

Комаровської О.Я.